

زینت و آراستگی از دیدگاه امام رضا علیه السلام*

□ مرتضی رحیمی^۱

چکیده

از دیدگاه امام رضا علیه السلام، زینت به دو نوع مادی و معنوی تقسیم می‌شود. هر دو نوع زینت برای جامعه ضروری هستند، از همین روی، صوفیه به دلیل پرهیز از زینت، مورد نکوهش آن حضرت قرار گرفته‌اند. زینت‌های معنوی، همچون دین، اهل بیت علیهم السلام و... عامل نجات انسان در آخرت هستند. زینت‌های مادی دنیوی نیز می‌توانند به ارزش‌های انسانی و اخلاقی، همچون نوع دوستی، استحکام نهاد خانواده، احترام به یکدیگر و... کمک کنند. در عین حال، باید موازین شرعی در آنها رعایت شود و از تفاخر و تجمل‌پرستی در آنها خودداری گردد. افراد جامعه باید گذشته از زینت و آراستگی ظاهری، عملاً نیز مزین و آراسته باشند. هماهنگی بین زینت و آراستگی مادی ظاهری با زینت و آراستگی عملی و معنوی برای افراد جامعه بسیار لذت‌بخش خواهد بود. در پژوهش حاضر، که با روش توصیفی تحلیلی انجام شده، پاسخ به پرسش «دیدگاه امام رضا علیه السلام درباره آراستگی و مصادیق آن چیست؟» مورد بررسی قرار گرفته تا بدین وسیله، به ظاهر خوب و لذت و سلامت جامعه و انس و الفت و سعادت اخروی کمک شود.

واژگان کلیدی: زینت، جمال، تجمل، مصادیق

مقدمه

در قرآن و دیگر متون اسلامی، از جمله سخنان امام رضا علیه السلام، بارها از آراستگی، زینت و زیبایی سخن به میان آمده و با اشاره به جمیل بودن خدا و این که زیبایی و زینت را دوست دارد، به آراستگی افراد جامعه توصیه و سفارش شده است، چنان که خداوند در آیه **﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ﴾** (اعراف/۳۱) به جواز و مطلوب بودن آن اشاره نموده است. همچنین امام صادق علیه السلام فرموده‌اند: «خداوند زیبایی و آراستگی را دوست دارد، و نکبت و بد حالی را مکروه دارد، و خداوند متعال دوست دارد که وقتی نعمتی به بنده‌اش ارزانی می‌کند، اثر آن را بر او ببیند، پرسیدند چگونه؟ حضرت فرمود: لباسش را تمیز نگهدارد و خود را خوشبو سازد و خانه‌اش را سفید و گچکاری کند و صحن خانه‌اش را بروید، حتی آن که چراغ افروختن پیش از غروب، آفتاب فقر را برطرف نموده و بر روزی می‌افزاید» (طبرسی، ۱۳۷۰، ۴۲).

حضرت علی علیه السلام نیز از جمله صفات پرهیزگاران را، آراستگی در عین فقر و نداری دانسته‌اند (رضی، ۱۴۱۴، ۲۲۶). همچنین امام رضا علیه السلام، به صور گوناگون از آراستگی سخن به میان آورده و در هنگام حضور در بین مردم، خود را آراسته می‌نمودند (مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۹۸/۷۶).

در خصوص پیشینه تحقیق باید گفت که درباره آراستگی و اهمیت آن در منابع اخلاقی و حدیثی، اشاراتی وجود دارد، چنانکه کلینی باب خاصی در کافی با عنوان «الزی و التجمل» به آن اختصاص داده و آقای مهدی عارفی جو، درباره نقش و جایگاه زینت در سبک زندگی اسلامی، کتابی تحت عنوان نقش و جایگاه زینت و تجمل در سبک زندگی اسلامی نگاشته که توسط مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان انتشار یافته است. با این وجود درباره اقسام زینت، مصادیق زینت، دلایل اهمیت و ضرورت زینت و حد و مرز آن از دیدگاه امام رضا علیه السلام، تحقیق مستقلی وجود ندارد. از همین رو، تحقیق حاضر که با روش توصیفی تحلیلی انجام شده، در پی پاسخ به پرسش‌های ذیل است، از جمله: آیا امام رضا علیه السلام اقسامی از زینت را برشمرده‌اند؟، دیدگاه امام رضا علیه السلام درباره مصادیق زینت و آراستگی چیست؟، دلیل اهمیت و ضرورت

آراستگی از دیدگاه امام رضا علیه السلام چیست؟، حد و مرز تجمل گرایی منفی با آراستگی مطلوب از دیدگاه امام رضا علیه السلام چیست؟ و... .
با توجه به آنچه گذشت، نوآوری تحقیق حاضر در بررسی ابعاد گوناگون زینت همچون اقسام، مصادیق، اهمیت، زینت از بُعد فقهی و... از دیدگاه امام رضا علیه السلام می باشد.

الف. مفهوم شناسی مصطلحات

کلمه «زینة» از فعل «زان» اجوف یایی مشتق شده و در لغت، اسمی است که بر هر چیزی که با آن آراستگی و زینت صورت می گیرد، اطلاق می شود (صاحب بن عباد، ۱۴۱۴، ۹۴/۹؛ ابن منظور، ۱۴۱۴، ۲۰۲/۱۲). کلمه «زین» متضاد کلمه «شین» به معنای زشت می باشد (همان). در روایت امام صادق علیه السلام «کونوا لنا زیناً و لا تکنوا علینا شیناً؛ مایه زینت ما باشید و مایه زشتی ما نباشید، (صدوق قمی، ۱۴۱۷، ۴۰۰) این دو کلمه، متضاد با هم به کار رفته اند.

ابن منظور در تعریف «زینت» گفته است: «زینت هر چیزی است که با آن آراستگی و زینت صورت گیرد» (ابن منظور، ۱۴۱۴، ۲۰۲/۱۲). در تعریف دیگری، حرّالی گفته است: «زینت، نیکو نمودن چیزی است به وسیله شیء دیگر مانند لباس، زیور و هیأت» (واسطی زبیدی، ۱۴۱۴، ۲۶۷/۱۸). برخی در تعریف زینت گفته اند: «زینت، شادمانی چشم است که به درون زینت دهنده نمی رسد» (همان).

راغب نیز گفته است: «زینت حقیقی و راستین، چیزی است که انسان را در هیچ یک از حالاتش، نه در دنیا و نه در آخرت، آلوده و ناپاک نمی کند. اما آنچه که انسان را در حالتی غیر از حالتی دیگر زینت دهد و آراسته سازد، از جهتی همان معنی شین یا (زشتی) را دارد» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ۳۸۸). بر اساس این معنی، زینت حقیقی به معنای به سوی کمال رفتن و در جهت کمال مطلق بودن، در همه ابعاد وجودی می باشد.

معنای اصطلاحی زینت به معنای لغوی آن خیلی نزدیک است؛ زیرا عبارت است از پوشیدنی های حسن و نیکو و آنچه که موجب آراستگی، حفظ آبرو و شؤونات می گردد و دیگران به آن جذب می شوند (طوسی، بی تا، ۳۸۶/۴؛ طیب، ۱۳۷۸، ۳۰۸/۵؛ طباطبایی، ۱۴۱۷، ۳۲۹/۲).

کلمه «حلیه» با کلمه «زینت» به هم نزدیک هستند. فراهیدی در تعریف آن می‌گوید: «الْحَلِيُّ كُلُّ حَلِيَّةٍ حَلَيْتَ بِهَا امْرَأَةً أَوْ سَيْفًا وَ نَحْوَهُ وَالْجَمْعُ حُلِيٌّ» (فراهیدی، ۱۴۱۰، ۲۹۶/۳)؛ حلی هر چیزی است که با آن چیزهای دیگر مانند: زن و شمشیر و امثال آن آراسته می‌شوند و جمع آن حُلِيٌّ است.

مصطفوی در تفاوت حلیه و زینت گفته است: «حلیه، زینتی را گویند که آشکار بوده و مورد رضایت و پسند باشد، اما زینت بیشتر در چیزی به کار می‌رود که از خود آن نمود یافته و دیده می‌شود» (مصطفوی، ۱۴۰۲، ۲۷۵/۲). با توجه به عبارت ایشان، هر چند «حلیه» یک نوع زینت می‌باشد، اما یک نوع زینت ظاهری و عرضی است، برخلاف «زینت» که هم زینت‌ها و زیبایی‌های عرضی و هم ذاتی و به عبارت دیگر، هم زینت ظاهری و هم باطنی را شامل می‌شود.

از جمله کلماتی که با واژه «زینت» معنای نزدیکی دارد، کلمه «زخرف» می‌باشد که در تعریف آن گفته‌اند: «زخرف، زینت و آرایشی زرین و طلائی است و از این معنی، طلا را هم زخرف گفته‌اند» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ۳۷۹).

چنان که گذشت، در برخی از تعاریف «زینت»، از واژه «جمال» بهره گرفته شده، از سوی امام رضا علیه السلام فرموده‌اند: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يُحِبُّ الْجَمَالَ وَالتَّجَمُّلَ» (نوری طبرسی، ۱۴۰۸، ۲۳۶/۳). از همین رو، این پرسش پیش می‌آید که بین زینت و جمال چه رابطه‌ای است؟ در پاسخ باید گفت که با توجه به آیه **﴿وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ﴾** (النحل/۶)، برخی از مفسران «جمال» را به معنای زینت گرفته‌اند (طبرسی، ۱۳۷۲، ۵۴۰/۶؛ فاسمی، ۱۴۱۸، ۳۵۱/۶). ابن منظور اشاره نموده که «جمال» به معنای حسن است که در فعل و خلقت متصور است (ابن منظور، ۱۴۱۴، ۱۲۶/۱۱). راغب گفته است: «جمال به معنای حسن کثیر است که به دو نوع تقسیم می‌شود: ۱. آنچه که به نفس یا بدن یا فعل انسان اختصاص دارد؛ ۲. آنچه که از انسان به دیگری می‌سد» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ۲۰۲).

آیت الله مصباح یزدی درباره تفاوت جمال و زینت اشاره نموده‌اند که «زینت» صرفاً به زیبایی عرضی و آرایشی اطلاق می‌شود که با ضمیمه کردن چیز دیگری از خارج حاصل می‌شود، اما جمال به زیبایی اصلی خود شیء که خود به خود و به‌طور

طبیعی در آن وجود دارد، اطلاق می‌گردد، مثلاً به انسانی که ذاتاً و خود به خود زیبا است «جمیل» گفته می‌شود، اما وقتی کسی به وسیله آرایش و استفاده زیورآلات خارجی مانند: بستن دستبند و سینه بند طلا و مروارید، گوشواره و انگو خود را بیاراید، می‌گویند او زینت کرده است. در عین حال، ملاک در هر دو یکی است، یعنی گرچه زینت یک امر عرضی است، اما در اصل به جمال ذاتی زیورآلات برمی‌گردد و آن زیورآلات خارجی، خودشان ذاتاً باید جمیل باشند تا وقتی به شیء دیگری اضافه می‌شوند و در اعضا و جوارح انسانی آویخته می‌گردند، آن را هم زینت بیخشند، از این رو جمال ذاتی اشیاء دو نوع جلوه دارد که عبارتند از: الف. جلوه‌ای در خود شیء جمیل؛ ب. جلوه‌ای در شیء دیگر که با آن تزین می‌شود. جلوه دوم را زینت گویند، اما به جلوه نخست، جمال اطلاق می‌شود (مصباح یزدی، ۱۳۹۴، ۸۵/۲).

با توجه به آنچه گذشت، علت کاربرد «جمال» و «تجمل» در سخن امام رضا علیه السلام (نوری طبرسی، ۱۴۰۸، ۲۳۶/۳) روشن می‌شود و این که زینت بدون جمال ممکن نیست، زیرا چنان که گذشت، زیورآلات خارجی، خودشان ذاتاً باید جمیل باشند تا وقتی به شیء دیگری اضافه می‌شوند و در اعضا و جوارح انسانی آویخته می‌گردند، آن را هم زینت بیخشند.

ب. اقسام زینت

زینت تقسیمات و انواع گوناگونی دارد، که از جمله آنها، اقسام ذیل است (راغب، همان):

۱. زینت و آرایش نفسانی، مانند علم و اعتقادات نیکو (باورهای درست): کلمه «زینة» در آیه **﴿حَبَبَ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانَ وَزَيْنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ﴾** (حجرات/۷)؛ ایمان را محبوبتان گردانید و آن را در دل‌هایتان بیاراست، به این معنی می‌باشد.

سخن امام رضا علیه السلام که در آن فرموده‌اند: «لاتخلع عني زينة الإيمان»؛ خدایا زینت ایمان را از من بیرون نکن (امام رضا علیه السلام، ۱۴۰۶، ۳۹۵). همچنین «قل اللهم زيني بزينة اهل التقوى»؛ بگو خدایا مرا به زینت اهل تقوا زینت بده (همان، ۳۹۷)، به این نوع زینت اشاره دارند. همچنین، سخن آن حضرت درباره کسانی که ماجرای سقیفه را پدید

آورده و امام به حق را رها نمودند، کاربرد زینت در این معنی را نشان می‌دهد که در آن آمده است: «ایشان امام را از روی بصیرت ترک کردند و شیطان، کارهایشان را برایشان زینت نمود و ایشان را از راه خدا باز داشت» (صدوق قمی، ۱۳۷۸، ۲۲۰/۱). آن حضرت در سخن مزبور به آیه ﴿زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ﴾ (عنکبوت/۳۸) اشاره نموده‌اند که نشانگر آن است که انسان ممکن است چیزی را زینت تصور کند و حال آن که زینت نیست.

با توجه به کاربرد معنای نخست زینت، یعنی آرایش نفسانی، پیامبر ﷺ فرموده‌اند: «بهترین زینت مرد، آرامش همراه با ایمان است» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۱۵/۷۴).

برخی، زینت در آیه ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ﴾ (اعراف/۳۲) را به معنای کرامت گرفته‌اند که آیه ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَاكُمْ﴾ (حجرات/۱۳) به آن اشاره دارد، (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ۱۶۸). در این صورت، زینت در آیه ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ﴾ به معنای زینت و آرایش نفسانی... خواهد بود.

۲. زینت بدنی، مانند نیرومندی و بلندی قامت.

۳. زینت خارجی یعنی آنچه از انسان جدا می‌باشد، مثل مال و مقام: در آیه ﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ﴾ (قصص/۷۹). درباره قارون، زینت به معنای مال و متاع و جاه بوده، که با این معنی همخوانی دارد.

امام رضا علیه السلام در پاسخ برخی از صوفیه به آیه ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ﴾ (اعراف/۳۱) استناد نموده و اشاره فرموده‌اند که حضرت یوسف علیه السلام لباس‌های زیبا و گرانبها می‌پوشید و بر منخده‌ها و کرسی‌های فرعون تکیه می‌کرد (مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۵/۷۸). استناد آن حضرت به این آیه، کاربرد زینت در این معنی را نشان می‌دهد.

بر اساس تقسیمی دیگر، زینت زن به سه نوع زینت برای مردم، زینت برای محرم و زینت برای زوج (شوهر) تقسیم می‌شود. زینت برای مردم، زینتی است که لازم نیست از چشم مردم نهان شود؛ زینت برای محرم، زینتی است که مشاهده آنها برای محارم روا می‌باشد که عبارتند از گردنبنده بالا و جای بازوبند به پایین و خلخال به پایین. زینت برای زوج، که به شوهر اختصاص دارد، همه بدن زن می‌باشد (طریحی، ۱۴۱۶، ۴۴/۱). مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۳/۱۰۱.

در پاره‌ای از روایات، از تقسیم‌بندی درباره زینت سخن به میان آمده که می‌توان آنها را مصادیق زینت در تقسیم بندی‌های قبل به شمار آورد، مثلاً پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده‌اند: «زینت دنیا سه چیز است که عبارتند از مال، فرزند و زن. زینت آخرت سه چیز است که عبارتند از علم، پرهیزگاری و بخشیدن به نیازمندان در راه خدا. زینت بدن سه چیز است که عبارتند از: کم خوردن، کم خوابیدن و کم گفتن و زینت دل سه چیز است که عبارتند از صبر، خاموشی و شکر خداوند» (مشکینی، ۱۴۲۴، ۲۴۷).

در تقسیم‌بندی دیگری، زینت به دو نوع زینت خلقیه (آفرینشی) و مکتسبه تقسیم می‌شود (ابن عربی، بی‌تا، ۱۳۶۸/۳). این تقسیم‌بندی، بیشتر در مورد زنان مطرح می‌شود. منظور از زینت خلقیه، جمال و زیبایی است که زن در آفرینش خود دارد. زینت مکتسبه به زینتی اطلاق می‌شود که بیرون از زینت خلقیه بوده و زن آن را برای خود ایجاد می‌کند، مانند به کار بردن طلا و دیگر زیورآلات، آرایش، سرمه، شانه زدن، لباس و... براساس تصریح امام رضا علیه السلام و دیگر معصومان علیهم السلام، منظور از «زینت» در آیه **﴿خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾** (اعراف/۳۱)، زینت مکتسبه، یعنی لباس، شانه زدن و... می‌باشد (کلینی، ۱۴۲۹، ۱۳۳/۱۳).

با توجه به استثنایی که در دنباله آیه **﴿وَلَا يُدِينَنَّ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾** (نور/۳۱) به شکل «إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا» به کار رفته، می‌توان براساس برخی از تفاسیر، منظور از زینت ظاهری را، زینت مکتسبه دانست، زیرا برخی از مفسران منظور از «زینت ظاهری» که آشکار نمودن آن برای زن اشکالی ندارد را لباس و برخی، آن را سرمه و انگشتر دانسته‌اند (ابن عربی، بی‌تا، ۱۳۶۹/۳). در تفسیر دیگری منظور از «زینت ظاهری»، چهره و دو دست زن تا مچ وی دانسته شده است (همان). بر اساس این تفسیر که ائمه علیهم السلام نیز به آن اشاره فرموده‌اند (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۲۰/۲۰۲)، «زینت ظاهری» از مصادیق زینت خلقیه است.

ج. جواز زینت از نگاه امام رضا علیه السلام

با توجه به آیه **﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ﴾** (اعراف/۳۱)، از دیدگاه اسلام و معصومان، از جمله امام رضا علیه السلام، استفاده از زینت حلال و مجاز است، به‌ویژه

در دوران جوانی که دوران عشق به زیبایی و زینت و خودآرایی است (دریابی، ۱۳۸۹، ۸۰). پیامبر ﷺ فرموده‌اند: «خدا چرک و ژولیدگی را دشمن می‌دارد» (بیهقی، ۱۴۱۰، ۱۶۸/۵). همچنین امام رضا علیه السلام در وجه تسمیه حواریون حضرت مسیح علیه السلام اشاره فرموده که آنها گازر و رخت‌شوی بودند و لباس‌ها را می‌شستند و از چرک پاک می‌نمودند (مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۷۲/۱۴).

در عین حال، باید استفاده از زینت در حد اعتدال بوده و از اسراف و تفاخر و دل‌بستن مفرط به دنیا خودداری شود.

از جمله دلایل جواز استفاده از زینت در دیدگاه امام رضا علیه السلام آن که، گروهی از صوفیان بر ایشان وارد شدند و گفتند: امیر المؤمنین درباره امری که خداوند برعهده او گذاشته اندیشه کرد، دریافت که شما اهل بیت علیهم السلام از همه مردم به امامت و پیشوایی امت سزاوارترید، سپس به اهل بیت علیهم السلام نظر انداخت، دانست که تو از همه آنان شایسته‌تری، از این رو بر آن شد امر خلافت را به تو بازگرداند، اکنون امت به پیشوا و رهبری نیازمند است که جامه‌اش خشن و طعانش ساده باشد و بر الاغ سوار شود و از بیمار عیادت کند. امام رضا علیه السلام که تکیه داده بود، در این هنگام راست نشست و فرمود: «یوسف علیه السلام منصب پیامبری داشت، قبای ابریشمی با تکه‌های زر می‌پوشید و در مجلس فرعونیان بر پشتی‌های آنان تکیه می‌زد، وای بر شما جز این است که از امام، قسط و عدل خواسته می‌شود؟ و اگر سخن گوید راست گوید و اگر حکم کند، بر قاعده عدل و داد باشد و اگر وعده کند، انجام دهد؟ همانا خداوند لباس یا طعامی را حرام نفرموده است، پس از آن آیه ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ﴾ (اعراف/۳۱) را تلاوت فرمود (مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۵۳/۷۸).

احمد بن محمد بن ابی نصر نیز روایت کرده که امام رضا علیه السلام از من پرسید: چه می‌گویی درباره لباس خشن؟ گفتم: به من رسیده است که حسن علیه السلام آن را می‌پوشید و جعفر بن محمد علیه السلام لباس جدیدی را می‌گرفت و دستور می‌داد که آن را با آب بشویند؛ امام رضا علیه السلام فرمود: بیوش و زیبا شو، به درستی که علی بن الحسین علیه السلام جبّه خز به پانصد درهم می‌پوشید و ردای ابریشم به پنجاه دینار، پس زمستان را با آن تمام می‌کرد، وقتی از زمستان خارج می‌شد آن را می‌فروخت و با پول آن صدقه می‌داد و

این آیه را می‌خواند: ﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ﴾ (اعراف/۳۱) «همان. (۲۹۸/۷۶).

آراستگی که درباره امام رضا علیه السلام از آن سخن به میان آمد، مربوط به هنگامی بوده که نزد مردم می‌رفتند، از این رو آراستگی در هنگام مواجهه با دیگران و شرکت در مجالس عمومی حایز اهمیت است، چنان که ابوعباده گفته: «امام رضا علیه السلام در تابستان بر روی بوریا و در زمستان بر روی نم‌می‌نشستند و آنچه می‌پوشیدند از پارچه‌های زبر و درشت فراهم می‌آمد، تنها هنگامی که نزد مردم می‌رفتند، به خاطر ایشان خود را می‌آراستند» (همان، ۸۹/۴۹). از همین رو، امام رضا علیه السلام توصیه نموده‌اند که مردم در هنگام پوشیدن لباس دعا کنند و بگویند: «هنگامی که لباس نو بر تن می‌کنی بگو: حمد برای خداست که به من لباس نرم داد که عورتم را می‌پوشاند و در برابر مردم، زیبا ظاهر می‌شوم. خدایا این لباس را برایم لباس تقوا و عافیت قرار بده و در این لباس، تلاشم برای انجام کارهای مورد رضایت تو و آباد نمودن مساجد باشد» (امام رضا علیه السلام، ۱۴۰۶، ۳۹۵).

در روایت دیگری، امام هادی علیه السلام به نقل از پدرانش فرموده‌اند که امام صادق علیه السلام فرموده‌اند: «خداوند به یقین زیبایی و آراستگی را دوست می‌دارد و بدحالی و بدبخت‌نمایی را (و خود را بدبخت و نادار و بیچاره و ضعیف نشان دادن) زشت می‌دارد، زیرا هنگامی که خداوند به بنده‌ای نعمتی داد، دوست دارد اثر آن نعمت را در زندگی او ببیند. پرسیدند: این ظهور نعمت خدا در زندگی چگونه باید باشد؟ فرمود:

۱. لباسهای تمیز بپوشد.
۲. از عطر و بوهای خوش استفاده کند (و خود را معطر و خوشبو سازد).
۳. خانه‌اش را گچکاری (سفید کاری، رنگ آمیزی، دکوربندی) کند.
۴. حیاط خانه و در خانه (و همه فضاها را) جارو کند و تمیز نگاه دارد.
۵. حتی روشن کردن چراغ پیش از غروب آفتاب، فقر را از بین می‌برد و روزی را فراوان می‌کند (مجلسی، ۱۴۰۳، ۴۱/۷۳).

د. مصادیق زینت در سخنان امام رضا علیه السلام

قطع نظر از تقسیمات گذشته، مصادیق چندی از زینت در سخن امام رضا علیه السلام مورد اشاره قرار گرفته و درباره آن‌ها داوری شده که توجه به آنها حایز اهمیت است:

۱. زینت کردن برای مسجد

این مصداق از زینت در آیه **﴿خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾** (اعراف/۳۱) مورد اشاره قرار گرفته است. آیه مزبور، به زینت در هر مسجد و محل عبادتی توصیه می‌کند، اما در این که منظور از زینت در آیه مزبور چیست، اختلاف نظر می‌باشد. براساس روایتی از امام رضا علیه السلام، زینت به معنای لباس دانسته شده است (کلینی، ۱۴۲۹، ۱۳۲/۱۳). این تفسیر، مورد توجه و پذیرش بسیاری از دانشمندان شیعه و اهل سنت نیز قرار گرفته است (ابن براج طرابلسی، ۱۴۰۶، ۳۳۰/۲؛ ابن عربی، بی‌تا، ۷۷۶/۲؛ دمشقی حنبلی، ۱۴۱۹، ۸۸/۹). از سوی دیگر، کلمه «لباس» به هر پوششی اطلاق می‌شود که برای پوشیدن و ستر بدن مناسب باشد (طباطبایی، ۱۴۱۷، ۶۸/۸).

بر فرض که زینت به معنای لباس باشد، چنانکه آن را به معنای ستر عورت بدانیم، در این صورت گرفتن زینت، یعنی ستر عورت برای نمازگزار واجب است، زیرا فعل «خذوا» امر بوده و از سوی فعل امر، حقیقت در وجوب است. از این رو، استفاده از زینت، یعنی پوشش عورت در نماز واجب است. این تفسیر با شأن نزولی از آیه سازگاری دارد که در آن آمده، برخی با استدلال به آن که باید در لباسی که گناه صورت گرفته طواف صورت نگیرد، به صورت برهنه طواف می‌نمودند، حتی برخی می‌گفتند هرکه با لباس خود طواف کند، واجب است آن را صدقه دهد، از این رو با صدقه دادن آن لباس، برهنه شده و این گونه طواف می‌کردند. با نزول آیه، آنها از این کار منع شدند. اما از آنجا که شأن نزول آیه مزبور بر اساس روایت ضعیفی بیان شده، تفسیر مزبور موجه نمی‌نماید (ملکی میانجی، ۱۴۰۰، ۱۹۰).

چنان که منظور از زینت در آیه مزبور، لباسی باشد که مردم برای ورود به جامعه و اجتماعات می‌پوشند، در این صورت امر به گرفتن زینت، لباس مستحب خواهد بود، زیرا آیه مکلفان را تشویق می‌کند که تا حد توان برای ورود به مسجد و آماده شدن

جهت نماز، لباس‌های تمیز و خوب بپوشند. در تفسیر عیاشی ذیل آیه مزبور، روایتی نقل شده که این دیدگاه را تأیید می‌کند. در این روایت آمده: «حسن بن علی علیه السلام هر وقت می‌خواست به نماز بایستد، بهترین لباس‌های خود را می‌پوشید. خدمتش عرض کردند: یابن رسول الله صلی الله علیه و آله، چرا لباس‌های خوب را در هنگام نماز می‌پوشید؟ فرمود: خداوند جمیل و زیباست و زیبایی را دوست دارد و می‌فرماید: ﴿خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾. من نیز خودم را برای پروردگارم زینت می‌دهم و دوست دارم بهترین لباسم را بپوشم» (عیاشی، ۱۳۸۰، ۱۴/۲). روایت مزبور از طرق اهل سنت نیز نقل شده است (ألوسی، ۱۴۱۵، ۱۰۹/۸).

این تفسیر با تفسیر دیگری از امام رضا علیه السلام که در آن، زینت به معنای شانه زدن برای هر نمازی می‌باشد (کلینی، ۱۴۲۹، ۱۳۳/۱۳) قابل جمع است. همچنین با تفسیر دیگری که در آن بر اساس روایات (مغربی تمیمی، ۱۳۸۵، ۱۸۵/۱)، زینت به معنای عمامه و عبا گرفته شده (مفید بغدادی، ۱۴۱۳، ۲۰۲) تعارض ندارد. برخی از روایات، توصیه مزبور را مربوط به نماز عیدین و جمعه دانسته‌اند (مغربی تمیمی، ۱۳۸۵، ۴۷۴/۶). این تفسیر با شمول مسجد در آیه که هر مسجد و نمازی را شامل می‌شود، سازگاری ندارد.

در تأیید لزوم آراستگی در مسجد آن که، در روایتی از امام رضا علیه السلام آمده: «مکان امام صادق علیه السلام در مسجد، به خوشبویی و محل سجده آن مشخص بوده است» (طبرسی، ۱۳۷۰، ۴۴).

۲. آراستگی و زینت زن و شوهر برای یکدیگر

آراستگی زن و شوهر در مقابل یکدیگر، از اهمیت بسزایی برخوردار است، زیرا موجب قوام و پایداری زندگی خانوادگی می‌شود. از همین رو، ابن جهم گفته: «نزد امام رضا علیه السلام رفتم و ایشان موهایش را رنگ سیاه زده بود. عرض کردم: فدایت شوم، با رنگ سیاه موهایت را رنگ کردی؟ فرمود: در رنگ آمیزی مو پاداش است. رنگ کردن موی و آمادگی (با آراستن ظاهر) از چیزهایی است که پاکدامنی زنان را افزون می‌سازد. آن گاه فرمودند: چه بسا بی‌توجهی مردان به آراستگی ظاهر سبب آن شود که زنان از پاکدامنی فاصله بگیرند» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۰۰/۷۳).

روایت مزبور به یک نکته روان‌شناختی «روابط بین شخصی» اشاره دارد و آن این که بخشی از عفت، توسط رفتار اطرافیان شخص تأمین می‌شود؛ یعنی فراهم کردن محیطی که شخص، برای ارضای نیازهایش مجبور نشود به محیط‌های نامحرم متوسل شود، چنانکه امام رضا علیه السلام فرموده‌اند: «زنان بنی اسرائیل، به دلیل کم‌توجهی شوهرانشان به آراستگی خویش، از حریم عفت خارج شدند» (همان، ۱۰۲/۷۶). همچنین، سخن آن حضرت که از عطر زدن به عنوان «حرز» تعبیر نموده‌اند (صدوق قمی، ۱۳۷۸، ۴۰/۲)، تأثیر آراستگی زوجین در عفت و استحکام نهاد خانواده را نتیجه می‌دهد.

امام هادی علیه السلام نیز درباره نقش آراستگی مرد در عفت زن به ذروان مدائنی فرموده: «... خضاب را پاداش زیاد است، نمی‌دانی که آراستن مرد بر عفت زن می‌افزاید؟ آیا تو دوست داری وقتی به خانه می‌روی، همسر خود را ژولیده و ناآراسته ببینی؟ ... زن نیز چنین است» (طبرسی، ۱۳۷۰، ۷۹).

امام رضا علیه السلام در جای دیگر، درباره آراستگی زن برای همسرش فرموده‌اند: «هیچ فایده‌ای به کسی نمی‌رسد بهتر از این که، بانویی داشته باشد که نگاه کردن به او و مصاحبت با او، موجب شادمانی همسر باشد و در هنگامی که در غیاب وی است، امانت‌دار و حافظ حریم خویش و خانواده و اموال شوهر باشد» (کلینی، ۱۴۲۹، ۵۷۸/۱۰). با توجه به آنچه گذشت، از دیدگاه امام رضا علیه السلام، نظافت و آراستگی ظاهر و ایجاد جاذبه، وظیفه متقابل زن و مرد می‌باشد.

۳. آراستگی و زینت برای دیگران

اسلام به طور کلی، آراستگی را مطلوب دانسته و به آن توصیه می‌کند، چنان که در منابع حدیثی همچون کافی، برای تشویق به آراستگی، بایی تحت عنوان «الزی و التجمال» وجود دارد، زیرا آراستگی ظاهری باعث جذب دیگران شده و در انس و الفت مؤثر است. در عین حال، آراستگی نباید به شکل تجمل‌پرستی در آمده و موجب کبر شود، چنان که پیامبر صلی الله علیه و آله به ابوذر فرموده: «ای ابوذر، هر که بمیرد با ذره‌ای تکبر، بوی بهشت را نشنود مگر آن که قبل از مرگ توبه کند. مردی پرسید: یا رسول الله صلی الله علیه و آله،

من زیبایی و آراستگی را خیلی دوست دارم، چنان که می‌خواهم لباس و کمر بند و کفشم قشنگ باشد، آیا اشکال دارد؟ فرمود: در دل چگونه‌ای؟ گفت: دلم به حق عارف است و آرامش دارد، فرمود: این کبر نیست، ولی کبر آن است که حق را رها کنی و روی به غیر حق آری و چون مردم را ببینی، گمان بری که مال و آبروی هیچ کس به اندازه مال و آبروی تو ارزنده نیست» (طبرسی، ۱۳۷۰، ۴۷۱).

به طور کلی، آراستگی و تمیزی و زینت، مطلوب همه انسان‌ها بوده و به طور فطری به آن گرایش دارند و آن را می‌پسندند. در عین حال، دو جریان و طرز تفکر در برابر این نگرش وجود دارند، که اسلام هیچ یک از آن دو را قبول ندارد و معصومان علیهم السلام، از جمله امام رضا علیه السلام از آن نهی فرموده‌اند. آن دو تفکر عبارتند از: الف. تفکر ژنده‌پوشی و داشتن سیمای چندش‌آور، که صوفیان به عنوان زهد به آن گرایش داشتند. چنان که گذشت، امام رضا علیه السلام در مقابل توصیه آنها به پوشیدن جامه خشن، خوردن غذای ساده و سوار بر الاغ شدن به آیه **﴿خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾** (اعراف/۳۱) استناد نموده و دیدگاه ایشان را رد فرمودند (مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۵۳/۷۸).

ب. تفکر تجمل‌پرستی و افراط در زینت‌گرایی، این تفکر نیز مورد نکوهش قرآن و معصومان علیهم السلام قرار گرفته، چنان که خداوند فرموده است: **﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ...﴾**؛ بدانید زندگی دنیا، فقط بازی و سرگرمی و تجمل‌پرستی و فخرفروشی در میان شما و افزون‌طلبی در اموال و فرزندان است (حدید/۲۰).

جمله «رغب عن زینتها» امام رضا علیه السلام از زینت دنیا روی گرداند (مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۵۰/۸۳). در زیارت نامه آن حضرت، نشان دهنده مخالفت امام رضا علیه السلام با دیدگاه تجمل‌پرستی و افراط در زینت‌گرایی است.

در برابر دو اندیشه و خط فکری نادرست، امام رضا علیه السلام به طور کلی آراستگی افراد و رعایت نظافت و بهداشت را از اخلاق پیامبران دانسته و فرموده‌اند: «از جمله اخلاق پیامبران، رعایت نظافت، استعمال عطر و اصلاح مو می‌باشد» (همان، ۶۶/۱۱). همچنین استفاده از عطر را حرز دانسته و فرموده‌اند: «بوی خوش حرز است و

عسل حرز است و سوار شدن حرز است و به سبزی نظر کردن حرز است» (صدوق، ۱۳۷۸، ۴۰/۲) و نیز در جای دیگر فرموده‌اند: «سزاوار نیست که مردم، استفاده هر روزه از بوی خوش را ترک کنند، پس اگر نتوانستند هر روز بوی خوش استفاده کنند، یک روز در میان آن را استفاده کنند و اگر یک روز در میان نتوانستند بوی خوش استفاده کنند، در هر جمعه خود را خوشبو نمایند و هیچ گاه این کار را رها نکنند» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۴۰/۷۳) و نیز فرموده‌اند: «الریح الطیب تشد القلب»: بوی خوش دل را محکم می‌کند (همان). همچنین، به نقش عطر زدن در زدودن غم و اندوه اشاره نموده و فرموده‌اند: «چهار چیز است که دل را باز نموده و غم را از بین می‌برد که عبارتند از: عطر زدن، عسل خوردن، سواری کردن و به سبزه نظر نمودن» (همان، ۱۴۱).

از آنجا که طبق فرموده امام صادق علیه السلام، استفاده از سرمه در روز، یک نوع زینت محسوب می‌شود و استفاده از آن در شب، برای چشم مفید است (کلینی، ۱۴۲۹، ۱۴۶/۱۳). امام رضا علیه السلام، استفاده از سرمه برای زینت و آراستگی را توصیه نموده‌اند، چنان که نادر خادم ایشان گفته: حضرت رضا علیه السلام به یکی از کسانی که در محضرشان بود، فرمود: «سرمه بکش، بعد معلوم شد آن مرد در خانه زینت نمی‌کند، امام فرمود: تقوا داشته باش و سرمه کردن را ترک نکن» (همان، ۱۴۵/۱۳). همچنین حسن بن جهم گفته: «حضرت رضا علیه السلام یک میل از آهن و سرمه دانی از استخوان به من نشان داد و فرمود: این‌ها متعلق به موسی بن جعفر علیه السلام است، از این‌ها به چشم خود سرمه بکشید، من نیز چشم خود را سرمه کشیدم» (حر عاملی، ۱۴۰۹، ۱۰۳/۲).

چنان که گذشت، امام رضا علیه السلام در تابستان بر روی بوریا و در زمستان بر روی نم‌د می‌نشستند و آنچه می‌پوشیدند از پارچه‌های زبر و درشت فراهم می‌آمد، تنها هنگامی که نزد مردم می‌رفتند، به خاطر ایشان خود را می‌آراستند (مجلسی، ۱۴۰۳، ۸۹/۴۹).

مطلوب بودن آراستگی از چنان شمول و گستردگی برخوردار است که حتی آراستگی و زینت در سخن گفتن را نیز شامل می‌شود، چنان که امام رضا علیه السلام تکرار سخن از طریق بینی را، به دلیل تزین سخن توسط بینی توصیه فرموده‌اند (همان، ۳۱۰/۵۹).

از جمله دلایل توصیه معصومان علیهم السلام از جمله امام رضا علیه السلام به آراستگی و زینت، آن است که این امر، موجب لذت بردن دیگران می‌شود.

۴. آراستگی زنان برای غیر از شوهرانشان

گرچه آراستگی و زینت زنان و همسرانشان برای یکدیگر، به دلیل حفظ عفت و استحکام خانواده توصیه شده، در متون اسلامی اعم از قرآن و روایات معصومان علیهم السلام، از آراستگی و زینت زنان برای غیر شوهرانشان که نامحرم ایشان هستند، به دلیل تحریک مردان و آلوده شدن آنها به گناه نکوهش شده است. مثلاً امام رضا علیه السلام فرموده‌اند: «خداوند حرام کرده است نظر کردن به موی زنانی که شوهر دارند و غیر آنها از دیگر زنان، زیرا این دیدن‌ها موجب تحریک مردان و حرکت شهوت ایشان و فساد خواهد بود و نیز موجب دخول در عمل حرام و کارهای ناپسند و نامشروع می‌شود. هر عضوی غیر از موهایشان، مگر مواردی که خدا اجازه فرموده را باید بپوشانند... نگاه کردن به موی زن و زینت وی، مرد را تهییج می‌کند و او را برای ارتکاب حرام آماده می‌کند» (صدوق، ۱۳۷۸، ۹۸/۲).

پیامبر صلی الله علیه و آله نیز در این باره فرموده‌اند: «هر زنی که بوی خوش بکار برد و از خانه‌اش بیرون رود، مورد لعن خداوند است تا آن که به خانه بازگردد» (طبرسی، ۱۳۷۰، ۷۰). امام رضا علیه السلام در جای دیگر، درباره نقش برخی از زنان در انحراف مردان به گفتگویی طولانی بین حضرت یحیی علیه السلام و شیطان اشاره فرموده‌اند که در قسمتی از آن، حضرت یحیی علیه السلام از شیطان می‌پرسد این نخ‌های رنگارنگ چیست؟ شیطان در پاسخ گفته‌اند: اینها رنگ‌هایی است که به وسیله آنها زن‌ها را زینت می‌دهم تا مردم را فریب دهند. حضرت یحیی علیه السلام پس از آن از شیطان پرسیده‌اند: از کدام طبقات بیشتر خوشت می‌آید؟ شیطان در پاسخ گفته: از زنان، آنها وسیله شکار من هستند، توسط زنان نقشه‌های خود را انجام می‌دهم، هرگاه مردان صالح مرا نفرین می‌کنند، من از آنها فرار نموده و به اجتماعات زن‌ها می‌روم و از سخنان آنها بسیار خوشم می‌آید و لذت می‌برم (آشتیانی، ۱۳۶۸، ۲۹۶/۲).

با توجه به نقش زنان در انحراف مردان، امام رضا علیه السلام به نقل از پیامبر صلی الله علیه و آله درباره مشاهداتشان در شب معراج فرموده‌اند: «آن زنی که گوشت بدن خویش را می‌خورد، زنی بود که خود را برای نامحرمان زینت می‌کرد» (صدوق، ۱۳۷۸، ۱۱/۲).

در عین حال امام رضا علیه السلام به استناد آیه **﴿الْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحاً**

فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ ﴿۶۰﴾
(نور/۶۰): به زنان مسن که میل به ازدواج ندارند، اجازه داده‌اند که «ثیاب» (لباس رو) را کنار بگذارند (همان).

کلمه «ثیابهن» در آیه مورد استناد آن حضرت، معنای لباس را می‌دهد، چنان که گذشت به تصریح امام رضا علیه السلام، «ثیاب» یک نوع زینت است (مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۲۲/۸۰). با این وجود، منظور از کلمه «ثیاب» لباس زیر نیست، بلکه منظور از آن لباس‌هایی است که روی روسری قرار می‌گیرند مثل چادر، ملحفه و دیگر لباس‌ها که قرآن به زنان مسن اجازه داده که این نوع لباس‌ها را در برابر نامحرم زمین بگذارند، زیرا کسی به چنین زنانی میل و رغبت ندارد (فاضل مقداد، بی‌تا، ۲۲۶/۲).

با توجه به «غیر متبرجات بزینة» این نوع زنان مجاز نیستند که از خانه‌های خود با زینتی چون زیورآلات و لباس تجمل خارج شوند یا آن که خود را زینت کنند، تبرج به معنای ظاهر شدن است، یعنی زنان مسن در ترک پوشیدن لباس رو مجاز هستند، مشروط به آن که زینت و اسباب زینت خود، از زیورها و جامه‌های نفیس را ظاهر نکنند.

برخی از فقها با استناد به آیه مزبور گفته‌اند: «پیرزنانی که به دلیل کبر سن به ازدواج میل ندارند، جایز است که صورت‌ها و مقداری از موهایشان و سرآرنج تا نوک انگشتان میانه خود و موارد مشابه که عادت زنان مسن است، مشروط به آن که برای تبرج (آراستن) نباشد را آشکار کنند. علاوه، چنین زنانی باید علم داشته باشند که در صورت آشکار کردن موارد مزبور، ترسی از وقوع در حرام نیست، در غیر این صورت، پیرزن به هر مقداری از سن که باشد، مجاز به آشکار نمودن موارد مذکور نیست، زیرا زن به هر مقدار سن که باشد، محل بهره‌برداری جنسی است. از این رو، تسامح و آسان‌گیری در مورد پیرزن، ناشی از آن است که وی همانند دختر صغیر، موجب میل جنسی و لذت دیگران نیست. اگر فرض شود که پیرزن موجب میل جنسی و لذت دیگران است، وی حکم زن جوان را دارد» (مغنیه، ۱۴۲۱، ۹۰/۱).

نقش شیطان در انحراف مردان، به استفاده از برخی زنان محدود نمی‌شود، بلکه امام رضا علیه السلام فرموده‌اند: «شیطان کارهای افراد بد را برایشان زینت جلوه داده و آنها

را از راه خدا بازداشته است (عنکبوت/۳۸)، در حالی که خود آنها نسبت به آن آگاهی ندارند» (صدوق، ۱۳۷۸، ۲۲۰/۱). نقش عجب در زینت بخشی کارهای بد، که امام رضا علیه السلام نیز به آن تصریح فرموده‌اند (مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۳۵/۷۸) در همین راستا می‌باشد.

۵. زینت مُحَرَّم

زینت برای فردی که در حال احرام است ممنوع می‌باشد. از سویی، استفاده مُحَرَّم از انگشتر به منظور زینت مجاز نیست (اردبیلی، ۱۴۰۳، ۳۰۲/۶). امام رضا علیه السلام درباره استفاده از زینت برای مُحَرَّم فرموده‌اند: «اگر پرسند، چرا مأمور به احرام شده‌اند؟ گفته می‌شود برای آن که فروتن باشند... و از امور لهُو دست بردارند و به کار دنیا نپردازند و از زینت و لذت چشم بپوشند». (صدوق قمی، ۱۳۷۸، ۱۲۰/۲ و ۱۲۱)

با وجود ممنوعیت زینت برای مُحَرَّم، محمد بن اسماعیل بزینج گفته: امام رضا علیه السلام را در حال احرام دیدم که به دستش انگشتری بود (همان، ۱۷). از سویی امام صادق علیه السلام، سرمه و انگشتر را زینت ظاهر دانسته‌اند (کلینی، ۱۴۲۹، ۵۲۱/۵). از همین رو، این پرسش پیش می‌آید که کار امام رضا علیه السلام چه توجیهی دارد؟ در پاسخ باید گفت: گرچه زینت نمودن مُحَرَّم ممنوع است، اما استفاده از انگشتر برای کسب ثواب، زینت مجاز است. به عبارتی، مطلق به دست داشتن انگشتر زینت محسوب نمی‌شود، بلکه نیت تعیین کننده است. از همین رو، استفاده از عینک می‌تواند به عنوان زینت برای مُحَرَّم ممنوع باشد، اما اگر برای بهتر دیدن مورد استفاده قرار گیرد، استفاده از آن برای مُحَرَّم مجاز است، لذا مجاز نبودن یا مجاز بودن استفاده از انگشتر برای فردی که در حال احرام است، به نیت وی بستگی دارد که آیا هدفش زینت است یا مثلاً کسب ثواب و پی‌بردن به اوقات.

می‌توان گفت: پوشیدن انگشتر توسط امام رضا علیه السلام در حال احرام، به دلیل سنت بودن پوشش انگشتر است. از این رو، استفاده از چیزی برای زینت و استفاده از آن به خاطر سنت متفاوت هستند، زیرا استفاده از انگشتر به دلیل سنت مجاز است (گلپایگانی، بی‌تا، ۱۵۸/۲؛ نعمتی و دیگران، ۱۴۱۶، ۴۵۰).

۶. استفاده از طلا و نقره در لگام و زین اسب به عنوان زینت

گرچه استفاده از طلا و نقره برای زنان به عنوان زینت مجاز می‌باشد، اما استفاده از ظروف طلا و نقره برای مردان و زنان ممنوع است (بحرانی، ۱۴۰۵، ۵/۵۱۵).

برخی از فقها، استفاده از زین و لگامی که از طلا و نقره می‌باشد را مکروه دانسته‌اند (انصاری، ۱۴۱۵، ۵، ۳۴۹). برخی از ایشان، استفاده از زین و لگام یاد شده و چنین اسبی را حرام دانسته‌اند (خویی، ۱۴۱۸، ۶/۲۵۱). برخی از فقها، با استناد به روایت امام رضا علیه السلام که از آن به صحیح‌ه تعبیر می‌کنند، گفته‌اند صرف کاربرد طلا و نقره در زین و مرکب اسب ممنوع نیست، بلکه روایت امام رضا علیه السلام بر جواز آن دلالت دارد (خویی، ۱۴۱۸، ۳/۳۲۶). در روایت مزبور آمده که، از امام رضا علیه السلام درباره زین و لگام اسبی که از طلا و نقره باشد پرسش شده، که آیا می‌توان بر چنین اسبی نشست؟ حضرت در پاسخ فرمودند: «اگر با آب طلا و نقره آن را زینت داده باشند و قابل کردن نیست، مانعی ندارد و اگر چنین نیست، سوار شدن بر آن اشکال دارد» (طبرسی، ۱۳۷۰، ۳۰۵).

روایت مزبور، نشان دهنده آن است که اگر کردن طلا و نقره از زین و لگام اسب ممکن باشد، استفاده از چنین اسبی برای سوار شدن یک نوع تجمل‌گرایی منفی و افراط در زینت‌گرایی است که ممنوع و حرام می‌باشد. از این رو، صرف کاربرد طلا و نقره در زین و لگام اسب حرام نیست، زیرا حرمت تنها به فرضی محدود است که کردن طلا و نقره زین و لگام ممکن باشد، اما اگر کردن آن ممکن نباشد، استفاده از آن حرام نبوده و جایز است.

۷. زینت امور معنوی و ارزشی

امام رضا علیه السلام، زینت دنیای اسلام هستند و به همین دلیل به «قرّة عین المؤمنین» ملقب شده‌اند (شامی، ۱۴۲۰، ۶۷۸)، زیرا ایشان باعث افتخار و پناهگاه و دژ محکم اسلام هستند. حتی مأمون به زینت بودن امام رضا علیه السلام تصریح کرده و در جلسه‌ای پس از شنیدن سخنان زیبای آن حضرت گفته: شما خوب صحبت می‌کنی، حضورت موجب زینت ماست (مجلسی، ۱۴۰۳، ۴۹/۲۳۳).

علاوه بر معصومان علیهم السلام، قرآن و... که به عنوان امور معنوی و ارزشی، زینت تلقی شده‌اند، موارد زیادی از این دست زینت محسوب شده‌اند، چنان که امام جواد علیه السلام به نمونه‌هایی از آنها اشاره نموده و فرموده‌اند: «عفاف، زینت فقر است و شکر، زینت غنی و صبر، زینت بلا و تواضع، زینت حسب و فصاحت، زینت کلام و عدل، زینت ایمان و سکینه، زینت عبادت و حفظ، زینت مروت و خفض جناح یعنی فروتنی، زینت علم و حسن ادب، زینت عقل و بسط وجه، زینت حلم و ایثار، زینت زهد و بذل بر فقرا، زینت نفس و کثرت گریه، زینت خوف و تقلل، زینت قناعت و ترک منت، زینت معروف و خشوع، زینت صلاة و ترک ما لا یعنی، زینت ورع» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۸۰/۷۵).

امام رضا علیه السلام نیز به برخی از مصادیق زینت بودن امور ارزشی اشاره فرموده‌اند، از جمله:

۱. زینت بودن ایمان: چنان که فرموده‌اند: «لا تخلع عتی زینة الایمان» (امام رضا علیه السلام، ۱۴۰۶، ۳۹۵).

۲. زینت بودن تقوا: چنان که فرموده‌اند: «بگو، خدایا مرا به زینت اهل تقوا زینت ده» (امام رضا علیه السلام، ۱۴۰۶، ۳۹۷).

۳. زینت بودن ائمه علیهم السلام: امام رضا علیه السلام در این باره با استناد به سخن پیامبر صلی الله علیه و آله درباره امام حسین علیه السلام به عنوان «زینت بخش آسمان‌ها و زمین‌ها»، به زینت بودن امام حسین علیه السلام برای جهانیان تصریح فرموده‌اند (طبرسی، ۱۳۹۰، ۱۸۶/۲). در جای دیگر، به زینت بودن امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام برای اهل بهشت اشاره نموده و به نقل از پیامبر صلی الله علیه و آله فرموده‌اند: «به زودی از این دو تن (حضرت علی علیه السلام و حضرت زهرا علیهما السلام) دو پسر متولد می‌شوند که سرور بهشتیان می‌باشند و این دو، زینت اهل بهشت خواهند بود» (حجازی، ۱۴۰۶، ۶۶؛ مستفید و دیگران، ۱۳۷۲، ۱۱/۲).

همه معصومان علیهم السلام اعم از پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام زینت هستند، چنان که در روایتی آمده: «إن محمداً و آله أشرف زینة الجنة»؛ همانا محمد صلی الله علیه و آله و اهل بیت وی علیهم السلام، شریف‌ترین زینت اهل بهشت هستند (مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۶/۲۴). همچنین در پاره‌ای از روایات، پیامبر صلی الله علیه و آله نیز به عنوان «زینت آسمان‌ها و زمین» (حر عاملی، ۱۴۲۵، ۳۲۸/۲) تعبیر شده است.

در روایتی از امام رضا علیه السلام نیز، به نقل از پیامبر صلی الله علیه و آله اشاره شده که در روز قیامت، هفتاد هزار کنیز که زینت شده‌اند، حضرت زهرا علیها السلام را برای ورود به بهشت همراهی می‌کنند (حجازی، ۱۴۰۶، ۷۷). این روایت، به نوعی زینت بودن حضرت زهرا علیها السلام را نتیجه می‌دهد.

پیامبر صلی الله علیه و آله، همچنین به زینت بودن علی علیه السلام اشاره نموده و فرموده: «ای علی، خداوند تو را به زینتی مزین ساخت که هیچ یک از بندگان را به آن مزین نفرمود و آن زینت، محبوب‌ترین زینت‌ها در دیدگاه خداوند می‌باشد که عبارت است از زهد در دنیا و دوست داشتن فقرا به عنوان پیروانی که شما از ایشان راضی هستی و آنها از شما به عنوان امام، راضی هستند» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۴۴/۳۷).

از امام موسی کاظم علیه السلام نیز به طور خاص، به عنوان زینت تعبیر گردیده و گفته شده مردم مدینه ایشان را «زین المجتهدین» (زینت کوشش کنندگان در عبادت خدا) می‌نامیدند (طبرسی، ۱۳۹۰، ۲۹۷).

۴. زینت بودن اعمال صالح: هرچند که در پاره‌ای از روایات، از جمله آنچه از امام جواد علیه السلام گذشت (مجلسی، ۱۴۰۳، ۸۰/۷۵)، برخی از اعمال صالح به عنوان زینت به شمار آمده‌اند، اما همه کارها و اعمال صالح، زینت هستند. از همین رو، امام رضا علیه السلام اشاره نموده که خداوند به یکی از پیامبران فرموده‌اند: فردا اولین چیز را که دیدی بخور، دومین چیز را که دیدی پنهان کن و سومین چیز را قبول کن و چهارمین مورد را ناامید نکن و از پنجمی فرار کن و آن گاه فرمودند: مورد دوم (آنچه باید پنهان شود) که از آن به تشنه تولا تعبیر شده، عمل صالح است که وقتی انسان آن را پنهان کند، خداوند می‌خواهد آن را آشکار کند، تا علاوه بر ثواب اخروی که برایش ذخیره می‌کند، او را با آن عمل زینت دهد (صدوق، ۱۳۷۸، ۵۶۵/۱).

۵. زینت بودن برخی از ایام: برخی از ایام در روز قیامت زینت می‌یابند، که نشانگر اهمیت و جایگاه رفیع آنها می‌باشد، چنان که امام رضا علیه السلام فرموده‌اند: «هنگامی که قیامت بر پا شود، چهار روز را زینت می‌دهند، همان طور که عروس را آرایش می‌کنند. از ایشان پرسیده شد: آن چهار روز کدامند؟ فرمود: روز عید قربان، روز عید فطر و روز جمعه و روز غدیر. اما روز غدیر، در بین روز عید قربان و روز عید

فطر و روز جمعه، مانند ماه بین ستارگان است» (عطاردی، ۱۴۰۶، ۱۸/۲؛ ابن طاووس، ۱۳۷۶، ۴۶۸/۱).

امام رضا علیه السلام در بین چهار روزی که از آراستگی آنها سخن به میان آمد، توجه ویژه‌ای به روز غدیر نموده و زینت و آراستگی افراد را در این روز توصیه کرده و فرموده‌اند:

«غدیر روز زینت است، هر کس روز غدیر خود را زینت کند، خداوند گناهایش را می‌آمرزد و فرشتگان را مبعوث می‌کند تا برای او حسنات بنویسند و او را بالا برند و اگر در آن سال بمیرد، شهید است و اگر زنده بماند، خوشبخت می‌شود... در روز غدیر، خداوند ولایت را بر اهل آسمان‌ها عرضه کرد و اهل آسمان هفتم در این امر پیش‌دستی کردند و خداوند به وسیله عرش آن را زینت داد، سپس آسمان چهارم پذیرفت، خداوند به وسیله بیت المعمور آن را زینت داد، پس از آن آسمان دنیا این امر را پذیرفت، خداوند آن را به وسیله ستارگان زینت داد. بعد از این ولایت را بر زمین عرضه داشت، مکه نخست منطقه‌ای بود که پذیرفت و خداوند به وسیله کعبه آن را بر دیگر مناطق برتری داد. سپس مدینه پذیرفت و آن را به مصطفی محمد صلی الله علیه و آله برتری داد، بعد از آن کوفه قبول کرد و آن را به امیر المؤمنین علیه السلام زینت داد» (همان).

سید بن طاووس، این روایت را از کتاب **النشر والطنی** نقل کرده و گفته است: «روایات کتاب «النشر و الطنی» از کتب اهل سنت جمع‌آوری گردیده تا حجت بر آنها تمام گردد. بنابراین، مخالفین حق ندارند به ما طعن بزنند و اگر بخواهند طعن بزنند، باید این طعن را متوجه کتب و علمای خودشان بنمایند» (ابن طاووس، ۱۳۷۶، ۲۴۰/۲). از سوی، علامه مجلسی از سند حدیث مزبور به عنوان «سند معتبر» یاد کرده است (مجلسی، ۱۴۲۳، ۲۰۳). از همین رو، استناد به حدیث یاد شده برای مصادیقی از زینت معنوی، همچون روزهای مقدس مورد بحث، حایز اهمیت است.

مؤلف کتاب **النشر و الطنی**، ناشناس و از دانشمندان اهل سنت است. وی نسخه کتاب خود را به رستم بن علی، شاه مازندران (نصرة الدین شاه غازی، رستم بن علی از تیره اصبهدان خاندان باوند، که از ۵۳۳ تا ۵۵۸ حکومت کرده‌اند)، در زمان دیدار وی از ری تقدیم کرده است (گلبرگ، ۱۳۷۱، ۴۶۹). آقابزرگ تهرانی، به غلط از این کتاب با عنوان **النشر والعلی** یاد کرده و گفته، مشابه این حدیث از امام صادق علیه السلام در کتاب

العروس که نسخه‌ای از آن در نجف اشرف در اختیار اینجانب می‌باشد، نقل شده است (آقابزرگ تهرانی، ۱۴۰۳، ۱۵۹/۲۴).

روایت مورد اشاره آقابزرگ تهرانی، روایتی است بسیار نزدیک به همین مضمون که آغاز آن چنین است: «إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، زُفَّتْ أَرْبَعَةُ أَيَّامٍ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كَمَا تُزَفُّ الْعُرُوسُ إِلَى خَدْرِهَا - يَوْمَ الْفِطْرِ وَيَوْمَ الْأَضْحَى وَيَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَوْمَ غَدِيرِ خُمٍّ وَإِنَّ يَوْمَ غَدِيرِ خُمٍّ بَيْنَ الْفِطْرِ وَالْأَضْحَى وَالْجُمُعَةِ كَالْقَمَرِ بَيْنَ الْكَوْكَبِ» (مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۲۳/۹۵).

۶. زینت یافتن بهشت: در روز قیامت به دستور خداوند، بهشت زینت داده می‌شود، چنان که امام رضا علیه السلام فرموده: «خداوند متعال، فرشتگان ساکن بهشت را امر می‌کند که بهشت را زینت کنند و درخت‌ها و جوی‌ها و کاخ‌های بهشت را آرایش دهند و به بادها دستور می‌دهد که بوی خوش پراکنده کنند» (فتال نیشابوری، ۱۴۲۳، ۳۳۴/۱).

نتیجه‌گیری

زینت به امور مادی محدود نشده و امور معنوی را نیز در برمی‌گیرد. از این رو، دین و هرچه مربوط به دین است، همچون پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت ایشان علیهم السلام، فضایل اخلاقی و اعمال صالحی که بیان نموده را شامل می‌گردد. بدیهی است که زینت معنوی، عامل نجات انسان در آخرت است. زینت‌های مادی دنیوی، گذشته از لزوم اعتدال و پرهیز از افراط و تفاخر در آنها، باید در راستای ارزش‌های انسانی و اخلاقی، همچون نوع دوستی، استحکام نهاد خانواده، احترام به یکدیگر و... باشند.

با توجه به آن که خدا جمیل بوده و جمال و زینت بندگان را دوست دارد، همان گونه که در روایات به زینت بودن عملی افراد توصیه شده، افراد جامعه باید گذشته از زینت و آراستگی ظاهری، عملاً نیز مزین و آراسته باشند. بدیهی است که هماهنگی بین زینت و آراستگی مادی ظاهری با زینت و آراستگی عملی و معنوی برای افراد جامعه، بسیار لذت‌بخش خواهد بود.

آراستگی و زینت مادی، علاوه بر آن که باید از تجمل‌پرستی به دور باشد، رعایت ضوابط و موازین شرعی نیز در آن ضروری است. از همین رو، اظهار زینت زن برای

مرد نامحرم ممنوع شده و به دلیل آن که موجب به حرام افتادن مرد می شود، جامعه از زینت معنوی در این باره محروم می شود. با توجه به همین نکته، برخی از مواردی که زینت پنداشته می شوند زینت نیستند، بلکه شیطان آنها را زینت جلوه می دهد.

کتابنامه

۲۵. قرآن کریم، ترجمه عبدالمحمد آیتی.
۲۶. آشتیانی، احمد، طرائف الحكم، تهران، مکتبه الصدوق، ۱۳۶۸ ش.
۲۷. آقابزرگ تهرانی، محمد حسین، الذریعة الی تصانیف الشیعه، بیروت، دار الاضواء، ۱۴۰۳ ق.
۲۸. آلوسی، محمد بن عبدالله، روح المعانی فی تفسیر القرآن، بیروت، دار الکتب الاسلامیة، ۱۴۱۵ ق.
۲۹. ابن العربی، محی الدین، احکام القرآن، بی نا، بی تا.
۳۰. ابن براج طرابلسی، قاضی عبد العزیز، المهذب، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۶ ق.
۳۱. ابن طاوس، علی بن موسی، الاقبال بالاعمال الحسنه، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۶ ش.
۳۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت، دارالفکر و الطباعة و النشر و التوزیع، ۱۴۱۴ ق.
۳۳. اردبیلی، احمد، مجمع الفائدة والبرهان، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۰۳ ق.
۳۴. امام رضا، علی بن موسی، فقه الرضا، منسوب به امام رضا علیه السلام، مشهد، مؤسسه آل البيت علیه السلام، ۱۴۰۶ ق.
۳۵. انصاری، مرتضی، کتاب الطهارة، چاپ اول، قم، کنگره جهانی شیخ انصاری، ۱۴۱۵ ق.
۳۶. بحرانی آل عصفور، یوسف بن احمد، الحدائق الناضرة، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۵ ق.
۳۷. بیهقی، احمد بن حسین، شعب الایمان، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۰ ق.
۳۸. جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربیة، بیروت، دار العلم للملایین، ۱۴۱۰ ق.
۳۹. حجازی، علاء الدین، صحیفة الامام الرضا علیه السلام، مشهد، کنگره جهانی امام رضا علیه السلام، ۱۴۰۶ ق.
۴۰. حر عاملی، محمد بن حسن، اثبات الهداة، بیروت، مؤسسه الاعلمی، ۱۴۲۵ ق.
۴۱. —، وسایل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت علیه السلام، ۱۴۰۹ ق.
۴۲. حلی سیوری فاضل، مقداد بن عبد الله، کنز العرفان فی فقه القرآن، قم، بی تا.
۴۳. خویی، ابوالقاسم، التنقیح فی شرح العروة الوثقی، قم، بی نا، ۱۴۱۸ ق.
۴۴. —، فقه الشیعه - کتاب الطهارة، چاپ سوم، قم، مؤسسه آفاق، ۱۴۱۸ ق.
۴۵. دریایی، محمد، ترجمه رساله ذهبیه امام رضا علیه السلام، نامه زرین سلامت، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۸۹ ش.
۴۶. دمشق، ابو حفص عمر، اللباب فی علوم الكتاب، بیروت، دار الکتب العلمیة، ۱۴۱۹ ق.
۴۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، دمشق، دار العلم الدار الشامیة، ۱۴۱۲ ق.
۴۸. رضی، محمد بن حسین، نهج البلاغه، قم، مؤسسه نهج البلاغه، ۱۴۱۴ ق.

۴۹. شامی، جمال‌الدین یوسف، الدر النظیم، قم، جامعه مدرسین، ۱۴۲۰ق.
۵۰. صدوق، محمد بن علی، الامالی، قم، مرکز الطباعة و النشر فی مؤسسة البعثة، ۱۴۱۷ق.
۵۱. —، عیون اخبار الرضا علیه السلام، تهران، نشر جهان، ۱۳۷۸ش.
۵۲. طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین، ۱۴۱۷ق.
۵۳. طبرسی، حسن، مکارم الاخلاق، چاپ چهارم، قم، الشریف الرضی، ۱۳۷۰ش.
۵۴. طبرسی، فضل بن حسن، اعلام الوری بأعلام الهدی، چاپ سوم، تهران، نشر اسلامیه، ۱۳۹۰ق.
۵۵. طریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، چاپ سوم، تهران، کتابفروشی مرتضوی، ۱۴۱۶ق.
۵۶. طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، بی‌جا، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی‌تا.
۵۷. طیب، سید عبد الحسین، اطیب البیان فی تفسیر القرآن، چاپ دوم، تهران، انتشارات اسلام، ۱۳۷۸ش.
۵۸. عطاردی، عزیز الله، مسند الامام الرضا علیه السلام، مشهد، کنگره جهانی امام رضا علیه السلام، ۱۴۰۶ق.
۵۹. عیاشی، محمد بن مسعود، تفسیر العیاشی، بیروت، مکتبه العلمیه الاسلامیه، ۱۳۸۰ش.
۶۰. فتال نیشابوری، روضه الواعظین، قم، نشر دلیل ما، ۱۴۲۳ق.
۶۱. فراهیدی، خلیل بن احمد، کتاب العین، چاپ دوم، قم، نشر هجرت، ۱۴۱۰ق.
۶۲. قاسمی، محمد جمال الدین، محاسن التأویل، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق.
۶۳. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، قم، دار الحدیث للطباعة و النشر، ۱۴۲۹ق.
۶۴. گلبرگ، اتان، کتابخانه ابن طاوس و احوال و آثار او، ترجمه علی قرایی و رسول جعفریان، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی، ۱۳۷۱ش.
۶۵. گلپایگانی، سید محمد رضا، کتاب الحج، تقریر احمد صابر همدانی، بی‌جا، قم، بی‌تا.
۶۶. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، چاپ دوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
۶۷. —، زاد المعاد، بیروت، مؤسسة الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۲۳ق.
۶۸. مستفید، حمید رضا و غفاری، علی اکبر، ترجمه عیون اخبار الرضا، تهران، نشر صدوق، ۱۳۷۲ش.
۶۹. مشکینی، علی، تحریر المواعظ العددیه، بی‌جا، قم، نشر الهادی، ۱۴۲۴ق.
۷۰. مصباح یزدی، محمد تقی، اخلاق در قرآن، چاپ چهارم، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۴ش.
۷۱. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، بی‌جا، تهران، مرکز الکتب للترجمه و النشر، ۱۴۰۲ق.
۷۲. مغربی تمیمی، نعمان بن محمد، دعائم الاسلام، چاپ دوم، قم، مؤسسه آل‌البت علیهم السلام، ۱۳۸۵ش.
۷۳. مغنیه، محمد جواد، الفقه علی المذاهب الخمسه، چاپ دهم، بیروت، دار التیار الجدید - دار الجواد، ۱۴۲۱ق.
۷۴. مفید بغدادی، محمد بن محمد، المقنعه، قم، کنگره هزاره شیخ مفید، ۱۴۱۳ق.
۷۵. ملکی میانجی، محمد باقر، بدایع الاحکام فی تفسیر آیات الاحکام، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۰ق.
۷۶. نعمتی، محمد رضا و تهرانی، عباد الله سرشار، حج الانبیاء و الائمة علیهم السلام، قم، نشر مشعر، ۱۴۱۶ق.
۷۷. نوری محدث، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، بیروت، مؤسسه آل‌البت علیهم السلام، ۱۴۰۸ق.